

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Kertti Merimaa

Demagoogiavõtete kasutamine valimisdebattides
peaministriksandidide debattide näitel 1999-2015

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kats Kivistik, MA

Tartu 2016

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
1. DEMOKRAATIA JA DEMAGOOGIA	5
1.1 Arutlev demokraatia	5
1.2 Arutleva demokraatia ohud – demagoogia.....	7
1.3 Poliitilise kommunikatsiooni toimimine	8
1.4 Demagoogia definitsioon	9
2. MEETODID	13
3. DEMAGOOGIAVÕTETE KASUTAMINE DEBATTIDES.....	15
3.1 Üldine demagoogiavõtete kasutamissagedus	16
3.2 Demagoogia kasutus võtete kaupa	19
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	23
KOKKUVÕTE.....	25
The use of demagoguery techniques in electoral debates for prime ministerial Candidates on Estonian Television	27
Kasutatud allikad.....	28
Analüüsitud materjal	28
Kasutatud kirjandus	29
LISAD	33
Lisa 1. Demagoogiavõtete kodeerimissüsteem	33

SISSEJUHATUS

„Harva suudavad tõde ja terve mõistus võita demagoogiat, kui publik on liiga võhiklik, et vahet neil teha.“ – Charley Reese

Demokraatliku ühiskonna üheks eelduseks on, et ühiskonnale olulised otsused võetakse vastu kooskõlas kodanike arvamusega. Kodanike arvamuse üheks suunajaks on poliitiline avalik arutelu, mille kaudu, nagu poliitilise filosoofia professor James Bohman on öelnud: „jagavad kodanikud üksteisega põhjendusi andmise-saamise vabas ja avatud dialoogis“ (Bohman 1996, 121). Eriline tähtsus avalikul arutelul on arutleva demokraatia teooria kontekstis, mis eeldab, et sujuv ja terve avalik arutelu, teisisõnu poliitiline kommunikatsioon, on demokraatia toimimiseks eluliselt vajalik (Roberts-Miller 2005, 459).

Kui rahva poliitilise kommunikatsiooni aluseks on neile kättesaadav informatsioon, millest suur osa tuleb poliitiliselt eliidilt, siis selleks, et arutlev demokraatia toimida saaks, peab rahvale edastatav informatsioon olema korrektne ja moonutamata. Poliitikute retoorika mängib siinkohal olulist rolli. Kui nende retoorika on täis populismi ning demagoogiat, siis arutlev demokraatia ei saa toimida, sest avalik arutelu, mis on demokraatia aluseks, tugineb moonutatud ja vigasele informatsioonile.

Demagoogia on demokraatia üks nõrku kohti, sest nagu on väitnud ka ajaloolane ning politoloog Christopher Nichols: „kui demokraatlikud protsessid on avatud demagoogia manipulatsioonile, siis võib see ohtu seada kogu arutleva demokraatia süsteemi“ (Nichols 2004, 68). Sellest tulenevalt on oluline uurida, kuidas kasutatakse demagoogiavõtteid poliitilises kommunikatsioonis, et näha kuivõrd antud retooriline võte võib mõjutada avalikku arutelu ja seekaudu ka demokraatia toimimist. Samuti saab, osates retoorikas ära tunda demagoogiat, avalikku arutelu kaitsta moonutatud informatsiooni eest.

Kuigi ajalooliselt on demagoogial olnud poliitilises retoorikas tähelepanuväärne osa, pole eelmise sajandi teises pooles viimasest eriti räägitud. Alles käesoleva sajandi alguses on teadlased rohkem uurinud demagoogia mõju poliitilistele kampaaniatele ja otsustele (Achter 2004; Hogan & Tell 2006; Roberts-Miller 2005).

Eestis on varasemalt analüüsitud valimiskampaaniaid (nt Kaasik 2009) ja strateegiaid valimisdebattides (Kuusk 2010). Demagoogiavõtete kasutamist poliitilises

kommunikatsioonis autori teada Eestis otseselt uuritud ei ole, kuigi sellest on kirjutanud näiteks ühiskonnateadlane Ülo Vooglaid. Mujal on teemat uuritud pigem vähe (nt Haun 1971; Ash 2010), sest tegu on kommunikatsiooni väga spetsiifilise osaga, mis tihti käib käsikäes teiste propaganda ja populistlike võtetega.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida demagoogiavõtete kasutamist Eesti peaministrikandidaatide valimisdebattides. Ühelt poolt on see oluline, et mõista Eestis toimivat poliitilise kommunikatsiooni retoorilist kultuuri, teisalt, kuna Eestis pole poliitilist demagoogiat uuritud, oleks huvitav ja vajalik kaardistada, kuivõrd demagoogiat üldse kasutatakse. Samuti aitab see anda hinnangu sellele, kas ja kuidas võib demagoogia mõjutada arutleva demokraatia toimimist Eestis.

Bakalaureusetöö on jaotatud neljaks osaks: teoreetilised lähtekohad, meetodi tutvustus, tulemused ja nende analüüs ning analüüsist tulenevad järeldused ja diskussioon. Teoreetiline osa selgitab, mida tähendab arutlev demokraatia ja toob esile selle võimalikud ohud, millest üheks on demagoogia. Samuti selgitatakse esimeses osas demagoogia mõistet ning levinumad demagoogiavõtted. Meetodina on kasutatud kontentanalüüsi, kus kodeeritakse valimisdebattides kasutatud demagoogiavõtted. Analüüs võtab kokku leitud seaduspärasused ja annab ülevaate Eesti peaministrikandidaatide retoorikast teledebattides. Viimases osas tehakse järeldused analüüsitulemustest ning hinnatakse demagoogia võimalikku mõju arutlevale demokraatiale Eestis.

Bakalaureusetöö tulemusena püütakse vastata küsimustele:

1. Kui palju kasutavad eesti poliitikud teledebattides demagoogiavõtteid ning kas võtete kasutamine on aja jooksul muutunud?
2. Millised demagoogiavõtted on eesti poliitikute seas populaarsemad?
3. Kas ja kuidas erineb demagoogiavõtete kasutamine erinevate parteide esindajate vahel?
4. Milline on demagoogiavõtete kasutamise võimalik mõju arutlevale demokraatiale Eestis?

1. DEMOKRAATIA JA DEMAGOOGIA

1.1 Arutlev demokraatia

Arutlev demokraatia on üks demokraatia teooria harudest, mis laiemas tähenduses on normatiivne teooria demokraatia legitiimsusest (Habermas 1996) ja kannab endas ideed, et nendel, kes on seotud kollektiivse otsustamisega, peaks olema õigus, suutlikkus ja võimalus osaleda ja kaasa arutada poliitilistes otsustusprotsessis (Cohen 1989). Ideaalis võiks see tähendada vastastikkust õigustusprotsessi, kus osapooled esitavad oma positsiooni põhjendused, kuulavad teiste osapoolte argumente ja seejärel kaaluvad uuesti üle oma eelistused, toetudes saadud informatsioonile ja argumentidele. On välja toodud, et arutlev demokraatia on pigem normatiivne teooria sellest, kuidas otsustusprotsess peaks toimima, mitte niivõrd seletav teooria sellest, kuidas demokraatia juba toimib (Mansbridge et al. 2010).

Ameerika politoloogi Joseph Bessette definitsiooni kohaselt tähendab arutlev demokraatia probleemide lahendamises valgustatud konsensust, milleni on rahvas jõudnud ratsionaalse avaliku arutelu kaudu (Bessette 1980). Arutlevat demokraatiat saab näha ka kui diskursuse reeglistikku, mida saab pidada parimaks tsiviilse ja produktiivse poliitilise diskursuse ja otsustamise aluseks (Hogan & Tell 2006). Christopher Nichols siiski väidab, et arutlev demokraatia pole midagi rohkemat kui püüd tasakaalustada konsensuslikku otsustamist ja arvamuste paljusust tänapäevases esindusdemokraatias. Oluline on, et ühiskondlikke otsuseid ei võetaks vastu ainult häälteenamuse tulemusena, vaid alles pärast kodanike avalikku arutelu (Nichols 2004, 67-68). Samuti ei peaks arutelus osalejad teenima vaid iseenda hüve ja limiteeritud vaatekohti, vaid peaksid püüdma peegeldada üldiseid arusaamu ning võitlema ühise heaolu nimel (Roberts-Miller 2005, 459).

Arutleva demokraatia uurijad Ercan ja Hendriks (2013, 424) toovad välja kaks haru, mille järgi arutleva demokraatia teooriat võib jaotada:

Mikrokontseptsioon keskendub arutelule, mis toimub otsust tegevates institutsioonides ning mille liikmed osalevad otsustusprotsessis avatult ja vabalt. See tähendab, et püütakse artikuleerida parimad protseduurilised normid arutluseks, mis võiks toimida otsustusareenidel nagu parlament, rahvakomitee, foorumid (Renn, Webbler &

Wiedemann 1995; Cohen 1996). Eeltoodud kontseptsioon keskendub seega pigem protseduuridele, mitte niivõrd osalusele.

Makrokontseptsioon toob esile avaliku arutelu kommunikatiivse osa, mis toimub ühenduste, sotsiaalsete liikumiste, erinevate võrgustike ja meedia kaudu. (Benhabib 1996; Dryzek 2000). Siinkohal pole demokraatlikku arutlust mõistetud kui otsustusareenil toimuvat foorumit, vaid kui üldisemat kommunikatsiooniprotsessi, mis toimub avalikus ruumis. Tähelepanu pööratakse laiemalt demokraatia diskursiivsele küljele, kus oluline on otsustusprotsessi kaasata kogu avalik sfäär. Oma olemuselt keskendub kontseptsioon vastupidiselt eelmisele pigem osalusele kui protseduurilistele ideaalidele.

Arutleva demokraatia normide väljatöötamisel toob Texase ülikooli professor ning poliitilise retoorika uurija Patricia Roberts-Miller esile olulise dilemma. Nimelt ühelt poolt ei peaks olema „mõistlikus“ avalikus arutelus osalemisel piiranguid, sest igasuguste piirangute sisse seadmine tähendaks ka juba marginaliseeritud gruppide veelgi suuremat isoleeritust. Samas aga peaks avalik arutelu olema kaitstud nii vägivalla, ähvarduste ja sunduse eest, muidu ei toimiks see enam õiglaselt. Roberts-Miller toob esile, et head viisi dilemma ületamiseks veel pole, ning seetõttu on arutlev demokraatia retooriliselt ohustatud (Roberts-Miller 2005, 459- 460).

Terve avalik arutelu peaks olema küll objektiivne, see tähendab, nagu Roberts-Miller selgitab: ilma liigse emotsioonita, materialistlik ning kvantitatiivne. Samas on sellisel avalikul arutelul, kus tähtsustatakse üle teaduslikku ratsionaliseeritust, väärtusteta objektiivsust, oht muutuda türanniaks isikustatud, emotsionaalse ja kirgliku politiseerituse üle. (Alcoff 1993, Roberts-Milleri kaudu 2005, 460) Just viimane võib aga olla see viis kuidas marginaliseeritud gruppidel üldse on võimalik ennast kuuldavaks teha, sest mitmeid ühiskonnale olulisi väärtuseid ei saa selgitada teadusliku ratsionaliseerimise kaudu. Et avaliku arutelu dilemmas selget parimat valikut pole, teeb arutlev demokraatia n-ö ukse lahti demagoogiale, sest püüab tunnustada ka äärmuslikku, aktivistlikku diskursust (Hogan & Tell 2006). Ka kirjanik ja kommunikatsiooniteadlane Justin Gustainis nõustub, et demagoogid on eriti edukad, kui neil on demokraatlik vundament, millele oma agenda üles ehitada ning arenev arutlev demokraatia tundub selleks olevat kõige sobilikumaks pinnaseks (Gustainis 1989, 156).

1.2 Arutleva demokraatia ohud – demagoogia

Arutleva demokraatia teorial on mitmeid ohte, mis muidu ideaalilähedase ühiskonnakorralduse kergesti vildakaks võivad muuta. Et arutleva demokraatia üheks eelduseks on arvamuste mitmekesisus, ei sobi see eriti majoritaarsesse kaheparteiüsteemi, kuna arutelu võib kergesti olla piiratud vaid kahe oponeeriva grupi argumentidega ning pluralistlike vaadete esindajad muutuvad kergesti marginaalseks. (Fishkin 1995). Arutlevas demokraatias osalejad võivad muutuda polariseerituks ning kindlasti on oht, et osalusaktiivsus ja -sügavus jääb madalaks. Ohuna saab nimetada ka poliitika kujundamises kasutatavaid võtteid nagu *agenda-setting*, *priming*, *framing* jt, millega mõjutada avaliku arutelu areenile jõudvaid teemasid ning arutelu tulemusi. Areenil olevate küsimuste arutelus mängib otsustavat rolli aga eelkõige saadud info kvaliteet ja maht (Le Duc 2015, 140). Kui poliitilise kommunikatsiooni kaudu esitatakse rahvale, kes peaks otsustusprotsessidesse kaasatud olema, poolikut ning moonutatud infot ning argumente, ei saa arutlev demokraatia toimida. Käesolev uurimus keskendub enam just viimasele väljatoodud ohule.

Üheks viisiks, kuidas moonutada infot ja argumente enda kasuks, on kasutada demagoogiat oma sõnumi edastamisel. Demagoogiale iseloomulikud käitumismallid ja retoorilised võtted võivad mõjutada poliitilise kommunikatsiooni vastuvõtvat poolt (rahvast) oma otsuseid langetama ja hääletama mitte sisuliselt kõige parema, vaid lihtsalt paremini kõlava lahenduse või lahenduse pakkuja poolt.

Demokraatia nõrkust demagoogiale on toonud välja isegi Thomas Hobbes, kelle järgi ka Vana-Kreeka ajaloolane Thukydides märkas mitmeid hetki ajaloos, kus demagoogid kasutasid võitlust ja riidu selleks, et saavutada head mainet ning au oma taiplikkusele. Selle osaks oli ka üksteise arusaamadest üle astumine, muidugi avalikkuse kahju hinnaga. Samuti järjekindluse puudumine oma resolutsioonides, mis on põhjustatud sellest, et kõnemeeste jutu sisu on vasturääkiv ja esmatahtis on vaid selle retoorika. Olulise osana demagoogiast viitab Thukydides ka juba saavutatud võimust kinni hoidmisele (Hobbes, Evrigenise kaudu 2006, 310).

Ülo Vooglaid toob välja, et demagoogiaga saab poliitilist kommunikatsiooni mõjutada sundsituatsiooni tekitades. Kommunikatsiooni vastu võttev pool (rahvas) surutakse sellesse sundsituatsiooni ning selle kaudu saab neid panna mitte ainult nõustuma pööraste

sihtide ja eesmärkidega, vaid ka tegutsema kooskõlas nende arusaamadega. Vooglaiu kohaselt arusaam, et tegutsetakse ebaeetiliselt, võib vaid võimendada eneseõigustamist ja püüda veenda ka teisi sarnaselt mõtlema/käituma. Kuna kognitiivne dissonants suureneb, on rahval oht muutuda fanaatiliseks, kusjuures ratsionaalsed argumendid ja juba toimiv praktika ei oma nende jaoks enam tähtsust (Vooglaid 2014).

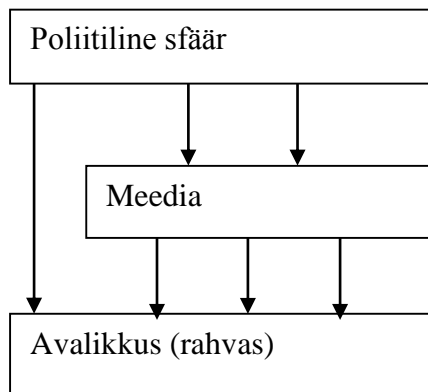
1.3 Poliitilise kommunikatsiooni toimimine

Uurides demagoogia mõju avalikule arutelule, tuleb mõista, kuidas toimub poliitiline kommunikatsioon. Poliitilise kommunikatsiooni all mõeldakse traditsiooniliselt poliitilise sisuga teadete eesmärgistatud liikumist (McNair 2003, 24). Teate saatjaks võib reeglina pidada poliitilist sfääri, mis koosneb riigist ja temas tegutsevatest poliitikaga seotud inimestest ning institutsioonidest. Samuti võivad poliitilise kommunikatsiooni loojateks olla ka mittepoliitilised osapooled (valijad, ettevõtted) ja meedia (Lilleker 2006, 1). Käesolev uurimus keskendub poliitiliste osapoolte loodud poliitilisele kommunikatsioonile ning sellele, kuidas poliitiliste osapoolte loodud kommunikatsioon võib selle subjekti (rahvast) mõjutada.

Oluliseks osapoolteks poliitilises kommunikatsioonis võib pidada massimeediat, sest viimasel on roll nii avaliku arutelu toimumispaigana kui ka poliitilise sotsialiseerijana. McQuail toob välja, et massimeediast on saanud demokraatliku poliitika üks põhielemente, kus meedia poolt on loodud poliitiline areen aruteludeks ja pluralistlike arvamuste ja info levitamiseks (McQuail 2000, 3).

Antud uurimuses toetutakse Lillekeri klassikalisele ühepoolsele poliitilise kommunikatsiooni mudelile, mille kohaselt suhtlevad poliitikud avalikkusega enamasti läbi meedia ja väliste segajateta (Joonis 1). Meedia mõju poliitilisele kommunikatsioonile antud uurimistöös rõhku ei panda, sest uuritakse just poliitikute poolt kasutatavat retoorikat ja selle mõju avalikule arutelule, mitte võimalikku saateformaadi/ajakirjanike suunavat mõju.

Joonis 1: Klassikaline ühepoolne kommunikatsioonimudel (Lilleker 2006,5)

1.4 Demagoogia definitsioon

Demagoogia mõiste on lähedalt seotud demagoogi mõistega. Esimene on üldisemalt retoorika osa, demagoog aga antud retoorika kasutaja. Käesolevas bakalaureusetöös püütakse demagoogia mõistet avada ka selle kaudu, et defineeritakse demagoogi mõiste.

Demagoogia mõiste negatiivne tähendusvarjund on tekkinud aja jooksul. Esialgu, kui mõiste antiikajal kasutusele võeti, oli tähendus hoopiski positiivne. Demagooge peeti pigem Ülo Vooglaiu sõnastuses „vaid erilist au ja usaldust väärivateks isikuteks.“ (Vooglaid 2014) Aristotelese ajal leiti demagoogid olevat rahva juhid, kes suudavad masse enda poolele võita (Neumann 1938, 487). Demagoogia seega oli pigem positiivse tähendusega mõiste, osa igast vahvast juhust.

Ajaloo vältel on mõiste sisu muutunud oluliselt. 20. sajandi teadlased püüdsid demagoogia mõistet avada propaganda kaudu, kuna nagu 1989. aastal väitis poliitilise kommunikatsiooni professor Stephen R. Goldzwig, on väga keeruline vahet teha demagoogial ja teistel populistlikel sotsiaalsetel liikumistel. (Goldzwig 1989, 203-204) Lomas' defineeris demagoogi avaliku arvamuse mõjutajana, kes enda huvide edendamiseks kasutab traditsioonilisi retoorikavõtteid, muutes nendega oma moonutatud informatsiooni sisaldav jutt usutavaks (Lomas 1961, 161). Luthin aga püüdis iseloomustada demagoogi pigem kui isekat manipulaatorit, kes on endale võidelnud „rahvamehe“ tuntuse (Luthin 1951, 46).

Demagoogi ei heiduta tema ettevõtmises mitte miski, pigem püüab ta tõstatada ja võimendada hääletajate emotsioone, eelarvamusi ja kirgi, selleks, et nende poolehoidu võita (Luthin 1951, 22). Samuti võib kasutada ka rahva hirme ja soove omakasuks, pakkudes inimestele patuoinaid ja dogmasid ning püüdes iseennast hoida pildis nende soovide ja hirmude eest võitlejana (Gilber 1955, 51).

Gustainis defineerib demagoogi lihtsalt kui inimest, kes kasutab oma kõnes harjumuspäraselt tihti demagoogiavõtteid (Gustainis 1989, 155). Demagoogiavõtteid on kommunikatsiooniteadlased püüdnud täpselt ära määratleda, kuid täielik üksmeel siinkohal puudub (Gustainis 1989, Haun 1971, Roberts-Miller 2005, Ülo Vooglaid 2014). Roberts-Miller püüab üksmeele puudumist seletada sellega, et demagoogiat ei saagi defineerida tavaliste diskursuse käigus, kuna tegemist on hoopiski sotsioloogilise nähtusega (Roberts-Miller 2005, 471-472). Kuigi täielik üksmeel puudub, saab demagoogi siiski ära tunda tema käitumismustrite ja retooriliste demagoogiavõtete kasutamise järgi.

Ülo Vooglaid nimetab demagoogiat võtete kogumiks inimeste teadlikuks eksitamiseks. Tema järgi on demagoogia „tõe väänamise selliste meetodite süsteem, mille abil saab peita tegutseja ja tegutsemise tegelikud motiivid, keerata vahendid eesmärkideks, kutsuda esile absurdisituatsioon, milles lakkaks teiste usk ja lootus, kustuks armastus ja kindlusetunne asenduks hirmu ja kahtlustega“ (Vooglaid 2014).

Demagoogi saab ära tunda lisaks personaalsete omaduste ja käitumismustritele, tema retoorika järgi. Ülo Vooglaid on toonud välja 66 demagoogilist võtet ning selgitab, et neid on veelgi (Vooglaid 2014). Vooglaidi välja toodud võtted saab aga kategoriseerida Justin Gustainise arendatud taksonoomia abil. Viimane on varem avaldatud teaduskirjandusele põhinedes esitanud seitse peamist demagoogiavõtet, mis on aluseks võetud ka käesolevale uurimusele. Seda seetõttu, et tema tehnikate loend on käepärane loomaks sellele põhinevat kodeerimisjuhust ja küllalt kokkuvõtlik, et mahutada endasse peamised retoorilised võtted ilma liigse detailsuseta.

Järgnevalt on esitatud Justin Gustainise taksonoomia peamiste demagoogiavõtetega:

1. Personaliseeritus – kui Aristoteles jagas retoorilised tõestusviisid kolmeks: ethos – isiklik, personaliseeritud apellatsioon, pathos – emotsionaalne apellatsioon ja logos –

loogiline apellatsioon, siis demagoog paneb märkimisväärse rõhu just esimesele. Selgitused on isikustatud, räägitakse pigem endast kui faktidest, asjaoludest; viidatakse oma teenetele, saavutustele, samuti on iseloomulik isikliku suhtumise esiletõstmine.

2. Ülelihtsustamine – kuigi lihtsustamine on oluline osa poliitilises retoorikas, on demagoogias keeratud see üle võlli. Keerulistele probleemidele esitatakse ülelihtsustatud lahendus, isegi kui see pole kohaldatav. Sellise võtte eeliseks on olla arusaadavam publikule, kuna lahendus tundub esmapilgul tihti eelistatavam realistlikele, rohkem keerulistele lahendustele.

3. Emotsioonide rõhumine, et välistada ratsionaalset mõtlemist – Gustainise järgi püüab demagoog muuta oma publikut ratsionaalsetest inimestest kisavaks hullunud rahvajõuguks. Fokuseerides inimloomuse „mittemõtlevale“ küljele, püüab ta publikut suunata läbimõtlemata reaktsioonile.

4. Moonutatud argumentatsioon – kui demagoog apelleerib logosele, siis on tema väited küll kõlavad ning tunduvad esmapilgul tõestena, kuid tegelik sisu neil puudub. Väidete tõestus on hooletult üles ehitatud ning tihti pole kohane, küsitakse kinnitust kohalolijatelt, allikas peidetakse ära, kasutatakse tsitaate või tautoloogilisi väiteid.

5. Ad hominem argumentatsioon – kuigi oma olemuselt sobiks antud võtte ka moonutatud argumentatsiooni alla, on see demagoogiavõttena nii isikupärane, et on eraldi välja toodud. Täheleb see oponendi argumendi ignoreerimist ning omapoolse argumendi ülesehitamist vastaspoole ründamisele, naeruvääristamisele jms.

6. Anti-intellektualism – selle võttega üritatakse vastandada gruppe, eriti näiteks madalamat klassi kõrgema klassi vastu, samuti rassilised vastandumised, üldine meie vs nemad apellatsioon ning lihtrahvalikkus ja enamuse rõhutamine.

7. Poliitilisele hiilgusele mängimine – siinkohal mängitakse meelelahutusele, sümbolitele, paatosele. Tihti väljendub see marsside, laulude, sloganite ning kõlavate sümbolite kasutamises. Kõnes väljendub võtte pigem kõige hiilgava kasutamises oma argumentatsioonis, mis on kuulajale meelt lahutav ja ligitõmbav, kuid olemuselt püüab ära hoida ratsionaalset hinnangut viimase poolt.

(Gustainis 1990, 158-160)

Tulles tagasi eelmises peatükis mainitud demagoogia ohtlikkusele demokraatias, tekib paratamatult küsimus, kas mõned demagoogiavõtted on arutlevale demokraatialle ohtlikumad kui teised. Antud küsimusele on kirjandusest vastust raske leida, kuid kui vaadata, milliseid eesmärke mingi tehnika endas kannab, saab arvata, et erinevad demagoogiavõtted on demokraatialle ohuks erineval määral. Kui näiteks võtta Gustainise taksonoomia, siis tundub, et personaliseeritus, poliitilisele hiilgusele mängimine ning ad hominem rünnakud ei ole arutlevale demokraatialle sama ohtlikud kui ülejäänud võtted, sest nende olemus on kõnelejat teistest esile tõsta ning teda ennast paremaks või vastast halvemaks n-ö maalida. Poliitilises kommunikatsioonis osaledes on nende mõju veidi väiksem, sest rahvas näeb, et tähelepanu info puhul on suunatud lihtsalt rääkijale endale, mitte niivõrd argumendile.

Ülejäänud demagoogiavõtteid Gustainise taksonoomias võib aga pidada ohtlikemaks, sest kui nad on poliitilises kommunikatsioonis sisendiks, siis kogu avalik arutelu võib seetõttu muutuda moonutatuks ja rahvas, kellel on otsuste tegemiseks antud vigane informatsioon, ei saa teha tõese informatsiooniga vastavuses olevaid otsuseid. Kõige ohtlikumaks peab siinkohal autor anti-intellektualismi, kuna selle võttega mitte ainult ei moonutata infot, mille põhjal toimub avalik arutelu, vaid püütakse ühiskonda külvata ka rahvagruppide vahelist sallimatust ning sellega suurendada lõhesid ühiskonnas, mis omakorda võivad kaasa tuua palju laiaulatuslikke negatiivseid tagajärgi.

2. MEETODID

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on uurida demagoogiavõtete kasutamist peaministrikandidaatide valimisdebattides. Luubi alla on võetud peaministrikandidaatide repliigid ja vastused ajakirjanike küsimustele. Kuna uuritakse poliitikute kommunikatsiooni, siis ajakirjanike osa debattides on jäetud tähelepanuta.

Töö keskendub debattide standardiseeritud kontentanalüüsile, mis on välja arendatud toetudes Arthur Bergeri kommunikatsiooni uurimismeetodite õpikule (Berger 2000, 173-185). Samuti leiti metodoloogia loomisel abi Kalmu, Masso ja Linno toim. (2015) sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaasist. Standardiseeritud kontentanalüüs pöörab tähelepanu vaid eelnevalt välja töötatud kodeerimisüsteemi koodide esinemissagedustele. Selline süstematiseeritud lähenemine aitab tagada objektiivsuse, sest kõiki debatte analüüsitakse sarnaste tingimuste alusel. Kontentanalüüsi tulemuseks on analüüsitavate andmete üldpilt (Kalmus 2015).

Analüüsitakse kas ja kui palju kasutavad peaministrikandidaadid oma repliikides ja vastustes retoorilisi demagoogiavõtteid. Kontentanalüüsi analüüsikategooriad (Lisa 1) toetuvad Justin Gustainise demagoogiliste võtete taksonoomiale, milleks on: **(1) personaliseeritud pöördumine, (2) ülelihtsustamine, (3) emotsioonidele rõhumine, et välistada ratsionaalset mõtlemist, (4) moonutatud argumentatsioon, (5) ad hominem argumentatsioon, (6) anti-intellektualism, (7) poliitilisele hiilgusele mängimine.** Lisa 1 esitab lühida ning täispika definitsiooni demagoogiavõttest, samuti näite, mida pidada antud demagoogiavõtteks.

Analüüsiühikuks on võetud kasutatud demagoogiline võte. Selleks, et sisuanalüüs oleks järjepidev, täpne ja võimalikult objektiivne, on debatte analüüsitud kaks korda, ning tulemuste analüüsis esitatakse mõlemal korral märgatud võtteid. Analüüsikategooriate töökindluse katsetamiseks kodeeriti esmalt 1999. aasta debatt ning selles veendudes jätkati kodeerimist ka teistes valimisse kuuluvates debattides.

Kuigi klassikaliselt on demagoogia omane pigem kõnepidamistele, kasutati antud uurimuses uurimisobjektidena ETV peaministrikandidaatide valimisdebatte. Seda seetõttu, et Eestis pole valimiskampaaniate ajal poliitiliste kõnede pidamine eriti oluline, ning kõnekultuur väljendub peamiselt valimisdebattides. Valimis on viimase viie Eesti

Riigikogu valimiste debatil erakondade esinumbrite vahel, kuna erinevate valimiste debatil annavad uurimusele ajalise dimensiooni ning erakondade esinumbrid peaksid peegeldama ka esindatava partei poliitilist kultuuri, sest uurimistöö eesmärgiks on tuua esile erinevused nii üksikisiku kui erakondlikul tasandil.

Käesolevas uurimuses analüüsitakse viite viimast ETV „Valimisstuudio“ saatesarja kuulunud peaministrikandidaatide valimisdebatti. Saated olid eetris parlamendi valimispäeva eelõhtutel vastavalt 5. märtsil 1999, 1. märtsil 2003, 3. märtsil 2007, 5. märtsil 2011 ja 28. veebruaril 2015. Analüüsitud debatil pärinevad ETV videoarhiivist.

Valimis on peaministrikandidaatide valimisdebatid alates aastast 1999, kuna otse-eetris olnud saadete salvestusi on väga raske leida – ETV ise ei ole varasemaid debatte arhiveerinud.

Analüüsitakse just ETV debatte, sest avalik-õigusliku televisiooni eetris olevatele debattidele kehtivad kindlad paika pandud kajastamisreeglid ja ootused. ETV peaks kommertskanalitega võrreldes esitama kandidaate võrdselt, hoiduma hinnangutest ja püüdma mitte edastavat infot kallutada. Eeldused tulevad Rahvusringhäälingu seadusest: „Rahvusringhäälingu saated peavad olema poliitiliselt tasakaalustatud. Eriliselt tuleb poliitilise tasakaalustatuse nõuet järgida Vabariigi Presidendi, Riigikogu, Euroopa Parlamendi ja kohalike omavalitsuste volikogude valimiste puhul aktiivse valimisagitatsiooni ajal. Selleks annab Rahvusringhääling Riigikogu ja Euroopa Parlamendi valimiste puhul võrdsed võimalused kõigile valimistel osalevatele erakondadele ja üksikkandidaatidele.“ (Eesti Rahvusringhäälingu seadus 2007, §6 (5))

3. DEMAGOOGIAVÕTETE KASUTAMINE DEBATTIDES

Analüüsid ETV „Valimisstudio“ peaministri kandidaatide teledebatte, püütakse käesolevas uurimuses käsitleda neid tervikuna ning teha nende näitel üldistusi Eesti poliitilise retoorika kohta. Samas käsitletakse debatte ka eraldi, sest nendest joonistuvad välja erinevad trendid, mida on põhjendanud muutus debaaterijates ja debattides osalenud erakondades.

Käesolevas peatükis võetakse esmalt kokku, kui suurt osa teledebattidest täidavad demagoogiliste tehnikate kasutamine ning millised poliitilised jõud neid kõige meelsamini kasutavad ja kuidas tehnikate kasutamine on ajas muutunud. Seejärel esitatakse tulemused võttes aluseks erinevad demagoogia võtted, püüdes leida, millised võtted on Eesti poliitikute seas populaarseimad, ning kuidas demagoogiavõtete kasutamine parteide vahel erineb.

Tabelites (Tabel 1, Tabel 2) on esitatud informatsioon erakondade lõikes. Seda seetõttu, et lihtsustada üldistamist ajas, kuna erakondi esindasid erinevatel aastatel erinevad poliitikud. Ainsana esines igas debatis Keskerakonna esindajana Edgar Savisaar. Isamaaliitu ja Res Publicat vaadatakse uurimuses koos. Järgnevalt on debattide kaupa välja toodud nendes osalenud erakonnad ja sulgudes nende esindajad.

1999: Keskerakond (*Edgar Savisaar*), Reformierakond (*Siim Kallas*), Eesti Sinine Erakond (*Jaan Laas*), Põllumeeste Kogu (*Eldur Parder*), Vene Erakond Eestis (*Nikolai Maspanov*), Eesti Maarahva Erakond (*Villu Reiljan*), Koonderakond (*Mart Siiman*), Isamaaliit (*Mart Laar*), Mõõdukad (*Andres Tarand*), Eesti Kristlik Rahvapartei (*Aldo Vinkel*)

2003: Reformierakond (*Siim Kallas*), Keskerakond (*Edgar Savisaar*), Res Publica (*Juhan Parts*), Mõõdukad (*Ivari Padar*), Isamaaliit (*Tunne Kelam*), Rahvaliit (*Villu Reiljan*), Eesti Iseseisvuspartei (*Vello Leito*), Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei (*Tiit Toomsalu*), Eesti Kristlik Rahvapartei (*Aldo Vinkel*) ja Vene Erakond Eestis (*Nikolai Maspanov*)

2007: Keskerakond (*Edgar Savisaar*), Reformierakond (*Andrus Ansip*), Isamaa ja Res Publica Liit (IRL) (*Mart Laar*), Rahvaliit (*Villu Reiljan*), Eesti Kristlik Rahvapartei (*Aldo*

Vinkel), Eestimaa Rohelised (*Marek Strandberg*), Sotsiaaldemokraatlik Erakond (SDE) (*Ivari Padar*)

2011: Keskerakond (*Edgar Savisaar*), Reformierakond (*Andrus Ansip*), IRL (*Mart Laar*), SDE (*Sven Mikser*), Eestimaa Rohelised (*Aleksei Lotman*), Eesti Kristlikud Demokraadid (*Peeter Võsu*), Rahvaliid (*Andrus Blok*), Iseseisvuspartei (*Vello Leito*), Vene Erakond Eestis (*Dmitri Klenski*)

2015: Keskerakond (*Edgar Savisaar*), Reformierakond (*Taavi Rõivas*), SDE (*Sven Mikser*), IRL (*Juhan Parts*), Vabaerakond (*Andres Herkel*), Eesti Konservatiivne Rahvaerakond (*Mart Helme*)

3.1 Üldine demagoogiavõtete kasutamissagedus

Viies debatis said poliitikud sõna kokku 374-l korral (Tabel 1), millest kodeerimisjuhise järgi kodeeritud sai 206 demagoogiavõtete kasutamise juhtu. Tabelis on välja toodud sõnavõtude arv debatis erakondade lõikes paksus kirjas, peenikeses kirjas kaldkriipsu all on välja toodud kodeeritud demagoogiavõtete arv.

Tabel 1. Demagoogiavõtete üldine sagedus erakondade lõikes

ERAKOND	1999	2003	2007	2011	2015	Kokku sõnavõtte
Keskerakond	13/11	20/9	11/14	11/11	8/14	63/59
Reformierakond	8/4	16/2	10/5	11/4	11/11	56/26
Isamaaliit (IRL)	7/3	19/2	10/7	10/4	9/6	55/22
Möödukad (SDE)	9/3	14/3	9/7	9/4	9/5	48/22
Res Publica (IRL)	-	13/5	-	-	-	13/5
Eesti Maarahva erakond (Rahvaliid)	6/3	12/7	9/6	6/1	-	33/17
Eesti Kristlik Rahvapartei (Eesti Kristlikud Demokraadid)	3/1	6/2	8/8	7/2	-	24/13
Vene Erakond Eestis	4/1	5/3	-	6/8	-	15/12
Eestimaa Rohelised	-	-	8/4	6/2	-	14/6
Eesti Iseseisvuspartei	-	8/1	-	6/2	-	14/3
Eesti Sinine erakond	4/3	-	-	-	-	4/3
Koonderakond	10/4	-	-	-	-	10/4
Põllumeeste kogu	4/2	-	-	-	-	4/2
Eesti Sotsiaaldemokraatlik tööpartei	-	9/4	-	-	-	9/4
Eesti Vabaerakond	-	-	-	-	7/4	7/4
Eesti Konservatiivne Rahvaerakond	-	-	-	-	7/4	7/4
Kokku sõnavõtte	68/35	117/38	65/50	73/38	51/44	374/206

Eelpool välja toodud arvudest tuleb välja, et üle poolte sõnavõttudest sisaldasid endas vähemalt ühte demagoogilist võtet, täpsemalt 54,8% sõnavõttudest. Sellest saab järeldada, et demagoogiavõtted on Eesti poliitilises retoorikas küllaltki tähtsal kohal. Oluline on välja tuua, et demagoogiavõtteid kasutasid kõik debattides osalenud erakondade esindajad.

Kõige enam kasutas demagoogiavõtteid oma sõnavõttudes debattide kõige kauaaegsem osaleja, Keskerakonna peaministri kandidaat Edgar Savisaar. Saanud sõna 63-l korral, kasutas Savisaar erinevaid demagoogiavõtteid argumenteerimisel 93% sõnavõttudest. See tähendab, et peaaegu igas sõnavõtus oli kasutatud vähemalt ühte võtet. Samas tuleb arvestada ka faktiga, et tema oli ka debattide kõige aktiivsem osaleja, argumenteerides rohkem kordi kui tema vastased ning saades viie debati peale kokku kõige rohkem kõneajaga. Antud tulemus toetab levinud arvamust Edgar Savisaarest kui demagoogist (Pullerits 2011; Samost 2015).

Teised rohkem sõnavõtte saanud erakonnad olid Reformierakond, IRL ja SDE. Antud erakonnad kasutasid oma sõnavõttudes selgelt vähem demagoogilisi võtteid, vastavalt 46%, 39% ja 43,7% kõnekordadest. Kuigi on näha, et Reformierakond on võtteid kasutanud veidi enam kordi kui teised, pole sellel erinevusel siiski statistilist olulisust. Antud kolme erakonna poliitilise retoorika kultuur on vaadeldud debattide järgi küllaltki sarnane, kasutades veidi vähem kui pooltel juhtudel oma kõnes demagoogiavõtteid.

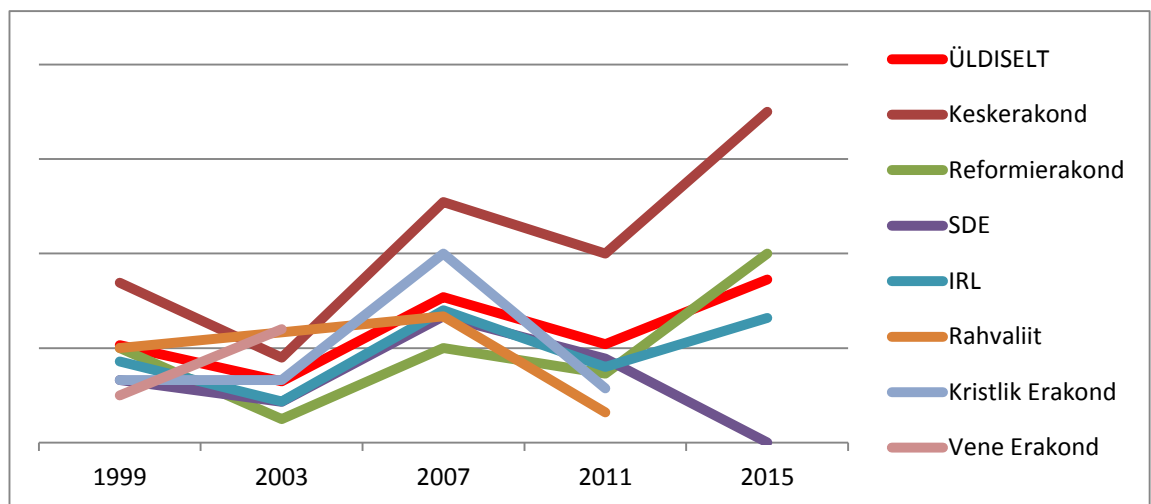
Rahvaliid, Eesti Kristlikud Demokraadid ja Vene Erakond Eestis võtsid osa rohkem kui pooltest uuritud debattidest ning said sõna vastavalt 33, 24, ja 15 korda. Esiteks paistab silma, et esimesed kaks antud erakondadest said sõna oluliselt rohkem kordi kui viimane, Vene Erakond Eestis. Samas aga oma retooriliselt kultuurilt tuleb välja vastuoluline erinevus. Kui Rahvaliidu ja Kristlike demokraatide esindajad kasutasid demagoogilisi võtteid ligikaudu pooltel kõnekordadest (vastavalt 51,5% ja 54%), siis Vene erakonna esindajad kasutasid demagoogilisi võtteid oluliselt rohkem, 80% juhtudest, olles seega oma retooriliselt kultuurilt lähedasemad Keskerakonnaga.

Ülejäänud parteid osalesid debattidel vähem kui pooltel kordadest, mistõttu nende sõnavõttude arv jäi suurte erakondadega võrreldes küllaltki väikeseks. Võib välja tuua, et vähem esindatud erakondade demagoogiliste võtete kasutamine on ligikaudu samas mahus üldise numbriga. See tähendab, et demagoogiavõtteid kasutati ligikaudu pooltel

kõnekordadest. Siinkohal paistab siiski silma Eesti Sinine Erakond, mille esindaja Jaan Laas kasutas oma neljast kõnekorrast kolmel demagoogilist võtet. Samas ei saa sellest midagi järeldada, kuna sõna sai ta väga vähe võrreldes teiste antud debatis osalenutega.

Ajalist muutust võtete kasutamisel (Joonis 2) Eesti peaministrikandidaatide valimisdebattides saab täheldada piiratult. Seda seetõttu, et vaid nelja erakonda saab pidada kõikides debattides osalenuks, kolm erakonda esinesid enamikel debattidest ja koguni kaheksa erakonda osalesid debattidel vaid korra või kaks.

Joonis 2: Demagoogiavõtete kasutamise muutumine ajas

Kõikidel debattidel esinenud Edgar Savisaare retooriline stiil oli debattide lõikes enamjaolt sama, vaid 2003. aasta debatis kasutas ta demagoogiat veidi vähem ning 2015. aasta debatis rohkem kui korra ühe sõnavõtu ajal. 2003. aasta debati käitumist võiks seletada osaliselt debati sisuga. Nimelt osadest sõnavõtukordadest tuli Savisaarel vastata ajakirjanike küllaltki ründavatele küsimustele, mis jätsid vähe ruumi demagoogitsemiseks. Kõik ülejäänud aastate debattide sõnavõttud olid täidetud demagoogiliste võtetega ning 2015. aasta debatis võib märgata isegi kasvu. See tähendab, et Edgar Savisaar on Eestis viimase 15 aasta peaministrikandidaatidest kõige enam demagoogiasse kalduv poliitik, ning antud tendents näitab süvenemise märke.

Kui Reformierakonna esimesed kaks uuritud peaministrikandidaati, Siim Kallas ja Andrus Ansip näitasid teiste parteidega võrreldes pigem vähest demagoogiavõtete kasutamist, siis Taavi Rõivas näitas 2015. aasta debatis täiesti teistsugust kõnestiili. Viimane kasutas demagoogilisi võtteid igas sõnavõtus. Sarnaselt näitas Rahvaliidu esindaja Villu Reiljan pigem kõrgemat demagoogiliste kõnetehnikate kasutamise määra,

kuid Rahvaliidu esindaja 2011. aasta debatis, Andrus Blok, jäi kõnes demagoogiliste võtete kasutamise tagasihoidlikuks.

Teised debattides osalenud erakonnad jäid üksteisega pigem samale tasemele. Oluline on märkida, et demagoogiavõtete kasutamise sagedus tundus olevat seotud üldise debati kulgemisega – olenevalt debatist kasutati demagoogiavõtteid kas vähem või rohkem. Reformierakonna ja Rahvaliidu näitest selgub, et kõnekultuur on oluliselt seotud peaministrikandidaadi endaga, mitte niivõrd erakonna poliitilise kõnekultuuriga.

Võrreldes suuri erakondi (Keskerakond, Reformierakond, IRL ja SDE) väikeste erakondadega (Kristlikud Demokraadid, Rohelised, Vene Erakond jne), siis tuleb välja, et suured parteid kasutavad oma sõnavõttudes, arvestades kokku sõnavõttude aega ja kordi, vähem demagoogilisi tehnikaid (välja arvatud Keskerakond) kui väikesed parteid, kelle esindajad said sõna küll vähem kordi, kuid kasutasid demagoogiat suhteliselt rohkem.

3.2 Demagoogia kasutus võtete kaupa

Analüüsist selgus, et ühed demagoogilised võtted on oluliselt populaarsemad kui teised (Tabel 2). Seda võib põhjustada see, et osad võtted on oma olemuselt lihtsamad ning ei paista niivõrd taunitavad, samas võib eeldada, et mõned võtted on Eesti kontekstis vähem märgatavad ja omavad suuremat efekti. Samuti tuli välja, et osad kasutatud võtted sobisid mitme koodi alla, näiteks kui kasutati vastase mahategemiseks emotsioonidele põhinevat argumenti.

Heaks näiteks siinkohal oleks Edgar Savisaare 2015. aasta debati 30ndal minutil öeldud repliik: „Tegelikult ma saan aru, miks parempoolsed on astmelise tulumaksu vastu, sellepärast, et siis peaksid nad andma oma hiigelsissetulekutelt võrdväärsemat panust, igal juhul rohkem kui praegu“ (Valimisstudiod 2015). Antud repliigis kasutas Savisaar nii ad hominem argumentatsiooni, emotsioonidele rõhumist, kui ka osaliselt anti-intellektualismi ühelt poolt ehitades oma argument üles parempoolsete maha tegemisele, teisalt sellele, kuidas parempoolsete vaadetega inimesed ühiskonda võrdväärselt ei panusta, kui osalt ka püüdes tavalisi inimesi parempoolsetega vastandada.

Tabel 2. Demagoogiatehnikate kasutamine võtete kaupa

AASTA	AD HOM	EMOTS	ARGUMENT	LIHT	HIILGUS	PERS	ANTI
1999	17	7	8	2	2	3	1
2003	14	10	8	0	3	3	2
2007	16	14	11	6	3	5	1
2011	16	8	7	6	2	2	1
2015	24	5	6	2	6	1	1
KOKKU	87	44	40	16	16	14	6

Kõige populaarsemaks demagoogiavõtteks oli uuritud debattides ad hominem võte. Vastase ründamist argumendis kasutati ligi pooltel sõnavõttudest ja seda tegid peaaegu kõik debatis osalejad. Ad hominem võtet ei kasutanud vaid Eesti Sinise Erakonna esindaja Jaan Laas ja Vene erakonna esindaja Nikolai Maspanov, kes oma kõnedes eelistasid teisi võtteid.

Kõige aktiivsemaks vastase ründajateks olid Edgar Savisaar, kokku 13 korda ning Taavi Rõivas 10 korda. Samas Edgar Savisaart ennast või tema esindatavat Keskerakonda rünnati ka kõige rohkem, 28 korda kõikide debattide jooksul. See osaliselt seletab ka põhjust, miks viimane ise niivõrd palju ründas. Samas aga kuigi 2015. aasta debatis rünnati ka Reformierakonda (kaudselt Taavi Rõivast) kaheksa korda, siis on siiski oluline märgata, et kui Edgar Savisaar kasutas 13 korda ad hominem võtet viie debati jooksul, siis Taavi Rõivas kasutas 10 võtet ühe debati jooksul, mis selgelt näitab, et viimase debatis on antud võte olulisel kohal, ning seda eriti oponentide vastu isiklikult, mitte niivõrd nende erakonna vastu.

Eriti jäi silma 2015. aasta debatis Taavi Rõivase vastuolu Juhan Partsiiga, kus Rõivas kutsus Partsi ülesse piinlikkust tundma (debati 18. minutil), samuti hiljem 43. minutil naeruvääristades Partsi: „Õelda, et kõik need seitse aastat kui Juhan Parts oli majandusminister, siis Reformierakond ei lasknud tal mehetegusid teha. No ei ole väga veenev“ ning 45. minutil öeldes viimasele, et pole mõtet kõiki oma asju teiste kaela lükata.

Samuti tuli debatte uurides välja, et ad hominem tehnikat kasutati rohkem hetkel valitsuses olevate oponentide vastu kui nende vastu, kes valitsusest välja on jäänud. Seda võib põhjustada see, et valitsevate jõudude vastu on kergem apelleerida, tuues esile nende

puudujäägid senises töös. Teiste erakondade esindajate vastu saab kasutada vaid hüpoteetilisi oletusi.

Teised debateerijad kasutasid ad hominem võtet veidi vähem. Aastate jooksul kasutasid korduvalt antud võtet Mart Laar, eriti Keskerakonna vastu (9 korda); Villu Reiljan, suurparteide vastu (7 korda); Juhan Parts, Keskerakonna ja Reformierakonna vastu (6 korda); Sven Mikser, samuti suurerakondade vastu (6 korda); Mart Siiman, eriti Keskerakonna vastu (4 korda) ja Tiit Toomsalu, Reformierakonna ja parempoolsete vastu üldiselt (3 korda). Vastast ründas oma kõnes korra Aldo Vinkel. Siit võib välja lugeda, et suured erakonnad (Keskerakond, Reformierakond, IRL ja SDE) ründasid oponente oma kõnedes rohkem kui väikeparteide esindajad.

Kasutati küllaltki palju emotsioonidele rõhumist. Enam tõsteti esile sotsiaalset õiglust ning vaesust. Vene Erakonna esindajad Maspanov ja Klenski tõid esile venelaste diskrimineerimist. Analüüs näitas, et kõige enam eelistasid emotsioonide rõhutamist väikeste ja nišiparteide esindajad, eriti Kristlike Demokraatide esindaja Aldo Vinkel, kes kuuel korral 17-st kasutas emotsioone oma argumendi tugevdamiseks. Viimase kõige kasutatavamaks sõnaks oli "õiglus", lubades tuua nii õiglust valitsusse, ning lubades ressursse jaotada õiglaselt (Valimisstudio 2007). Kuigi väikeparteid rõhusid emotsioonidele rohkem, kasutasid ka teiste erakondade esindajad emotsioone, eriti just Savisaar, Reiljan, Padar ja Parts. Suurparteidest kasutas emotsioonidele rõhutamist kõige vähem Reformierakond: Taavi Rõivas kasutas antud tehnikat korra, teised Reformierakonna esindajad üldse mitte.

Sarnaselt eelmisele kasutati ka moonutatud argumentatsiooni võtet 40-l korral, kusjuures tundub, et ajapikku on tehnika kasutamine pigem vähenenud. Moonutatud argumentatsioon on demagoogiline võtte, mida on kõige raskem märgata, sest selle eesmärk on kõlada usutavalt. Kõige populaarsemaks viisiks antud tehnikat kasutades oli poliitikute puhul selgitada ning nentida probleemide olemasolu, neid lahata ilma selget lahendust pakkumata. Samuti rõhutati enda erilist teadmist ning mõistlikkuse rõhutamist. Viimane oli kõige omasem Siim Kallasele, kes korduvalt selgitas, keda on „mõistlik“ valida. Mõned korrad viidati dokumentidele ja paberitele, mille sisu justkui tõendaks vastaspoole vigu (seda kasutasid nii Tarand 1999. aasta debatis kui ka näiteks Savisaar 2007. aasta debatis), kuid tegelikult ei pruugi olla kohased või on neile häguselt viidatud.

Moonutatud argumentatsiooni kasutasid kõige enam suurte parteide (KE, SDE, IRL, RE) esindajad.

Ülejäänud demagoogiavõtted ei olnud nii populaarsed. Lihtsustamist, personaliseeritust, anti-intellektualismi ja poliitilisele hiilgusele mängimist kasutati poole vähem kui eelmisi - kõiki umbes 15 korda, mis teeb keskmiselt 3 võtet debati kohta. Põhjus, miks neid tehnikaid kasutati vähem, võib peituda nende iseloomus. Need on oma olemuselt lihtsakoelisemad ning kergemini märgatavad, mistõttu on nad ühiskonnas ehk rohkem põlatud. Samas siiski joonistusid välja teatud mustrid antud võtete kasutamisel. Edgar Savisaar kasutas kõiki eeltoodud demagoogilisi võtteid mitu korda, mis näitab, et viimane ei põlga ära ka lihtsakoelisemaid viise oma argumentatsiooni tugevdamiseks.

Personaliseerituse võtet kasutasid pigem suuremate erakondade esindajad: Savisaar, Reiljan, Kallas ja Laar, kes kõik tõid esile kas enda erilist tähelepanu ja erudeeritust küsimuses või tõid esile oma senised saavutused. Sellist lähenemist kasutas kõige rohkem Keskerakonna peaministri kandidaat, tuues esile nii näiteks 2007. aasta debatis, kuidas majandus ei kukkunud kokku, kui Keskerakonna juhtimisel pensione tõsteti; või 2015. aasta debatis, rõhutades Tallinna edukust Keskerakonna juhtimisel (kuigi Tallinna edu taga ei pruugi tegelikult olla KE juhtimine). Väiksemad erakonnad antud võtet ei kasutanud, sest arvatavasti poleks personaliseeritus nende kõnele sarnast kaalu andnud.

Samas mängisid väikesed parteid eelkõige just lihtsustamisele ja poliitilisele hiilgusele. Lihtsad lahendused (nt 2007. aastal Rahvaliidu esindaja Andrus Bloki argument: „tuleb saada naabritega hästi läbi.“) ja suured sõnad ja väljendid nagu “iseseisvus” ja “demokraatia rikastamine” tundusid olevad need viisid, kuidas oma sõnavõtt teiste seas kuuldavaks ja märgatavaks püüti teha. Väikeerakondade esindajate retoorika toetab eelnevalt välja toodud Roberts-Milleri väidet, et kirglik ja emotsionaalne retoorika aitab niši esindajatel end paremini kuuldavaks teha.

Kõige enam kasutas demagoogilisi võtteid Keskerakonna peaministri kandidaat Edgar Savisaar, 93% sõnavõttudest ning ainsa debateerijana kasutas ta kõiki demagoogilisi võtteid. Ülejäänud erakonnad jäid demagoogiavõtete kasutamises üksteisega pigem samale tasemele, kasutades demagoogiatehnikaid ligikaudu 50% sõnavõttudest.

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Analüüsi tulemustest selgus, et Eesti peaministrikandidaatide valimisdebatid on täidetud demagoogilise retoorikaga. Üle poole sõnavõttudest sisaldasid endas demagoogilist võtet, millest kõige populaarsem oli üksteise vastu suunatud rünnakud, kuigi seda võis osaliselt tingida ka debati enda olemus. Kõige enam kasutas demagoogilisi võtteid Edgar Savisaar, kes ainsa peaministrikandidaadina võttis osa kõikidest debattidest, kuid kasutas kõiki demagoogilisi võtteid korduvalt.

See, milliseid demagoogilisi tehnikaid poliitikud kasutasid, võib rääkida selle kohta, millist publikut enda poolele võita sooviti. Kui Reformierakonna esindajad kasutasid peale ründamise enam personaliseeritust ja moonutatud argumentatsiooni – apelleerides näiteks mõistlikkusele, siis võib see viidata sellele, et püüti enda poole võita pigem kõrgemalt haritud, end mõistlikeks ja teadlikeks pidavaid inimesi, kes seda ka kõrgelt hindavad. Samas kui väikeparteid kasutasid rohkem poliitilist hiilgust, emotsioonidele rõhumist ja lihtsustamist, võis see viidata soovile eristuda teistest oma väidetega ning saavutada poolehoidu nende poolt, kes pole senini valitsetud viisidega nõus, ning võivad tunda ebaõiglust. Edgar Savisaar, kasutades kõiki võtteid, jäi enim silma sellega, et püüdis rõhutada oma teadlikkust, kordaläinud tegusid ja rahvamehelikkust, püüdes sellega meeldida kõigile, eriti n-õ tavalisele inimesele.

Vähene anti-intellektualismi ja lihtsustamise võtte kasutamine näitab, et Eesti poliitikud ei püüa eriti rahvagruppe vastandada ning kõlavate lausetega poolehoidu saavutada, mida võib ühiskonna seisukohalt pidada positiivseks. Samas rünnati väga palju üksteist, mis viitab sellele, et info andmise asemel valijale valimiste eelõhtul on neile oluline võimalikult palju vastast maha teha, et selles valguses ise parem paista, ning õhutada inimesi tugevamatele tunnetele, et poliitiku endaga seostuks pigem positiivne emotsioon ja vastasega negatiivne.

Et demagoogiavõtete kasutamine debattides oli niivõrd levinud, siis võib järeldada, et see võib omada mõju Eesti avalikule arutelule ja seeläbi ka demokraatiale. Samas peaministrikandidaatide debatid, olles üks viimastest poliitilise kommunikatsiooni sisenditest enne valimisi, ei pruugi iseenesest muuta valijate eelistusi, sest nagu tuleb

välja eelnevatest uurimustest, on valijate eelistused juba enne paigas ning debatid vaid kinnitavad neid (McKinney ja Warner 2013, 252).

Teisalt aga kui ülejäänud poliitilise kommunikatsiooni retooriline kultuur on sarnane uuritud debattidega, siis tähendab see, et ligikaudu pool avalikust arutelust võib olla moonutatud, sest sisend, mis valijatele arutleva demokraatia kontekstis otsustamiseks antakse, on ise moonutatud. Nii võib pidada demagoogiat arutlevale demokraatiale Eestis teatavaks ohuks.

Kui kõrvutada valimistulemusi Eestis uurimistulemustega, siis on näha, et Edgar Savisaar, kes oli läbi debattide kõige agaram demagoogiavõtete kasutaja, on ka üllatavalt heade valimistulemustega. Kui üldistada Savisaare retoorilist kultuuri ülejäänud Keskerakonda iseloomustama, siis arvestades ka üldist küllaltki kõrget hääle saaki, mis 2015. aastal oli 24.8% (Vabariigi Valimiskomisjon 2015), tähendab see, et oluline osa Eesti valijatest on haavatavad demagoogiale. See aga kinnitab eelnevalt uurimuses välja toodud demagoogia ohtu arutlevale demokraatiale.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli uurida demagoogia kasutamist valimisdebattides Eesti poliitikute seas. Leidmaks, kui palju demagoogiat kasutatakse, viidi läbi sisuanalüüs uurides viite viimast ETV peaministrikandidaatide valimisdebatti, kasutades Justin Gustainise taksonoomiat seitsme peamise demagoogiatehnikaga. Analüüsi tulemustest selgus, et Eesti poliitilise retoorika kultuurile on küllaltki omane demagoogia kasutamine.

Demagoogiavõtteid kasutati rohkem kui pooltel debattide sõnavõttudest ning erinevaid tehnikaid kasutasid kõik debattides osalenud. Kõige enam kasutas demagoogilisi võtteid Keskerakonna peaministrikandidaat Edgar Savisaar, kokku 63-l korral (93% sõnavõttudest) ning ainsa debateerijana kasutas ta kõiki demagoogilisi võtteid. Ülejäänud erakonnad jäid demagoogiavõtete kasutamises keskmiselt samale tasemele, kasutades demagoogiatehnikaid ligikaudu 50% sõnavõttudest.

Demagoogiavõtete kasutamine ajas küll muutus, kuid muutus oli pigem seotud üldise debati kulgemisega, see tähendab, et demagoogiavõtete kasutamine sõltus konkreetsest debatist. Samuti oli demagoogia kasutamine seotud vähem erakonna üldise retoorikaga ning pigem debateerija endaga, nagu tuli välja Reformierakonna ja Rahvaliidu esindajate kõnest.

Leidis kinnitust, et Eesti peaministrikandidaatide valimisdebattides kasutati kõiki demagoogiavõtteid korduvalt. Kõige enam kasutati ad hominem tehnikat, kokku 87-l korral, ning seda võtet kasutas kõige enam Keskerakonna esindaja Edgar Savisaar ja Reformierakonna esindaja Taavi Rõivas, samas rünnati neid ka kõige rohkem.

Veidi vähem kasutati moonutatud argumentatsiooni ja emotsioonidele rõhumist, mõlemaid ligikaudu 40 korda. Ülejäänud demagoogilised võtted olid oluliselt vähem populaarsed, kõiki kasutati umbes 16 korda.

Uurimuse tulemustest selgus, et Eesti valimisdebattides on levinud demagoogiavõtete kasutamine. Et demagoogiavõtteid kasutatakse pigem rohkem kui vähem, võib järeldada, et demagoogia on teatavaks ohuks arutlevale demokraatialle Eestis, sest valijatele saadetavas infos on oluliselt moonutatud argumentatsiooni ja emotsioonidele mängimist.

Edgar Savisaare edukad valimistulemused, vaatamata tema äärmiselt rohkele demagoogitsemisele, viitavad sellele, et Eesti valijaskonnast selge osa ei ole demagoogia suhtes kriitiliselt meelestatud või ei suuda sellest läbi näha, mida võib pidada ohuks demokraatiale Eestis.

Antud teemat peaks veelgi uurima, sest nähtuse identifitseerimine on justkui esimene samm selle seletamises. Antud uurimusest lähtudes oleks huvitav uurida edasi, kas demagoogiavõtete kasutamine muudab poliitikuid edukamaks (muutudes sellega siis valimiskampaania instrumendiks), ning kuidas mõjutavad erinevate võtete kasutamist näiteks sel hetkel aktuaalsed sündmused. Põnev oleks teha selgeks, millistele valijatele demagoogiatehnikad kõige tugevamini mõjuvad. Eesti retoorilist kultuuri saaks võrrelda ka teiste riikidega. Käesolevat uurimust saaks laiendada veel ka poliitikute kehakeele ja kõnetooni analüüsimisega, sest demagoogia võib väljenduda ka selles.

The use of demagoguery techniques in electoral debates for prime ministerial Candidates on Estonian Television

Bachelor Thesis „The use of demagoguery techniques in electoral debates for prime ministerial candidates on Estonian Television“, analyzed the debates between prime ministerial candidates on Estonian national television channel ETV. The choice of subject matter comes from the idea of the deliberative democracy. For the deliberative democracy to work, the public political communication also must work well. Extensive use of demagoguery though might distort the public communication to the point where it becomes a threat to the democracy. Demagoguery has not been studied thoroughly in Estonia.

To meet the primary goal of the thesis, content analysis was chosen as a method. Five latest prime ministerial debates were analyzed using Justin Gustainis' taxonomy of seven main demagoguery techniques as a basis for coding.

The results of the study provide evidence that Estonian political debate rhetoric is saturated with demagogic techniques. In more than half of the cases, one or more demagoguery techniques were used. The most popular was ad hominem technique, which was used 87 times. Specious argumentation and emotional appeals were used almost two times lesser. The least popular techniques were over-simplification, anti-intellectualism, political pageantry and personalized appeal, which were all used only around 16 times.

The most times demagoguery techniques were used by the representative of Keskerakond, Edgar Savisaar. He repeatedly used all of the techniques, all together 93% of times. He was also the only one taking part of all the analyzed debates. Other prime ministerial candidates used roughly the same amount of techniques, around 50% of times they spoke.

The usage of demagoguery techniques changed over time, however the change is mostly caused by the overall rhetoric culture of the current debate. Also the usage of demagoguery had less to do with the rhetoric culture of the affiliated party, but with the debater himself.

Kasutatud allikad

Analüüsitud materjal

1. Valimisstuudio (1999). ETV. Audiovisuaalne salvestis. (117 min)
<https://arhiiv.err.ee/vaata/valimisstuudio-tulevased-peaministrid-1> (külastatud 12 mai 2016)
2. Valimisstuudio (2003). ETV. Audiovisuaalne salvestis. (118 min).
<https://arhiiv.err.ee/vaata/valimisstuudio-peaministri-kandidaadid-1>
<https://arhiiv.err.ee/vaata/valimisstuudio-peaministri-kandidaadid-2/same-series>
(külastatud 12 mai 2016)
3. Valimisstuudio (2007). ETV. Audiovisuaalne salvestis. (90 min).
<https://arhiiv.err.ee/vaata/valimisstuudio-75140> (külastatud 12 mai 2016)
4. Valimisstuudio 7 (2011). ETV. Audiovisuaalne salvestis. (97 min).
<https://arhiiv.err.ee/vaata/36202> (külastatud 12 mai 2016)
5. Valimisstuudio (2015). ETV. Audiovisuaalne salvestis. (68 min).
<https://arhiiv.err.ee/vaata/valimisstuudio-7-177672> (külastatud 12 mai 2016)

Kasutatud kirjandus

1. Alcott, L. 1993. How is Epistemology Political?, kogumikus Gottlieb, R (toim) Radical Philosophy: Tradition, Counter Tradition, Politics. Philadelphia. Temple University Press.
2. Achter, P. J. 2004. TV, technology, and McCarthyism: Crafting the democratic renaissance in an age of fear. Quarterly Journal of Speech, 90 (3):307-326.
3. Berger, A.A. 2000. Media and Communication Research Methods :An introduction to Qualitative and Quantitative approaches. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
4. Bessette, J. 1980. Deliberative Democracy: The Majority Principle in Republican Government. How Democratic is the Constitution?. Washington, D.C., AEI Press, lk 102-116.
5. Bohman, J. 1996. Public Deliberation: Pluralism, Complexity and Democracy. Cambridge, Mass. MIT Press
6. Cohen, J. 1989. Deliberation and democratic Legitimacy. lk 17-34 Hamlin A. ja Pettit P. (toim). The Good Polity. Oxford. Blackwell
7. Cohen, J. 1996. Procedure and Substance in Deliberative Democracy. Benhabib, S. Democracy and Difference: Contesting the boundaries of the Political. Princeton University Press. New Jersey
8. Dryzek, J. 2000. Deliberative Democracy and Beyond. Liberals, Critics, Contestations. Oxford. Oxford University Press
9. Ercan, S. A., Hendriks, C. M. 2013. The democratic challenges and potential of localism: insights from deliberative democracy. Policy Studies. 34 (4): 422-440.
10. Evrigenis, I. D. 2006. Hobbes' Thucydides. Journal of Military Ethics, 5 (4): 303-316.
11. Gilbert, G. M. 1955. Dictators and demagogues. Journal of Social Issues, 11 (3): 51-56.

12. Gunn, J. 2007. Hystericizing Huey: Emotional appeals, desire, and the psychodynamics of demagoguery. *Western Journal of Communication*, 71 (1): 1-27.
13. Gustainis, J. J. 1990. Demagoguery and political rhetoric: A review of the literature. *Rhetoric Society Quarterly*, 20 (2): 155-161 .
14. Goldzwig, S.R. 2006. Demagoguery, democratic dissent, and „re-visioning“ democracy. *Rhetorical and Public Affairs*, 9 (3): 471-478.
15. Fishkin, J. 1995. *The Voice of the People: Public opinion and Democracy*. New Haven. Yale University Press
16. Habermas J. 1996. *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge Mass, MIT Press
17. Hogan, J. M. & Tell, D. 2006. Demagoguery and democratic deliberation: The search for rules of discursive engagement. *Rhetoric and Public Affairs*, 9 (3): 479-487.
18. Kaasik, K. 2009. 2007 aasta valimiskampaaniate analüüs. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
19. Kalmus, V. 2015. Diskursusanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <http://samm.ut.ee/diskursusanalyys> (külastatud 29 märts 2016)
20. Kuusk, H. 2010. Poliitikute strateegiad ETV peaministri kandidaatide debattides 1999, 2003, 2007. Bakalaureuse töö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
21. LeDuc, L. 2015. Referendums and deliberative democracy. *Electoral Studies*, 38: 139-148.
22. Lilleker, D.G. 2006. *Key Concepts in Political Communication*. London: SAGE
23. Luthin, R.H. 1954. *American demagogues: Twentieth Century*. Boston, MA : Beacon Press.

24. Mansbridge, J., Bohman J., Chambers, S., Estlund, D., Follesdal, A., Fung, A. LaFont, C. et al. 2010. The Pace of Self-Interest and the Role of Power in Deliberative Democracy. *The Journal of Political Philosophy*, 18 (1):64-100.
25. McKinney, M.S., Warner, B.R. 2013. Do Presidential debates matter? Examining a decade of campaign debate effects. *Argumentation and Advocacy*, 49 (kevad): 238-258.
26. McNair, B. 2003. *An Introduction to Political Communication*. London: Routledge
27. McQuail, D. 2000. *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
28. Neumann, S. 1938. The rule of the demagogue. *American Sociological Review*, 3 (4): 487-498.
29. Nichols, C. M. 2004. What would the public think? An experiment in deliberative democracy. *The Hedgehog Review*, 6 (3): 67-76.
30. Pullerits, Priit. 2011. Demagoogia meistrikläss Edgar Savisaare esituses. *Postimees*.
<http://www.postimees.ee/368271/demagoogia-meistrikläss-edgar-savisaare-esituses>
(külastatud 29 märts 2016)
31. Renn, O., T. Webler, and P. Wiedemann. 1995. *Fairness and Competence in Citizen Participation*. Dordrecht: Kluwer
32. Roberts-Miller, P. 2005. Democracy, demagoguery, and critical rhetoric. *Rhetoric & Public Affairs*, 8 (3): 459-476.
33. Roberts-Miller, P. 2008. Characteristics of demagoguery.
<http://www.drw.utexas.edu/roberts-miller/handouts/demagoguery> (külastatud 25 veebruar 2016)
34. Samost, Aivar. 2015. Edgar Savisaare järjekordne viimane võitlus. *Lääne Elu*.
<http://online.le.ee/2015/10/11/anvar-samost-edgar-savisaare-jarjekordne-viimane-voitlus/> (külastatud 29 märts 2016)

35. Vabariigi Valimiskomisjon. 2015. Hääletamis- ja valimistulemused hetkeseisuga.
<http://rk2015.vvk.ee/voting-results.html> (külastatud 7 aprill 2016)
36. Vooglaid, Ü. 2014. Demagoogia ja demagoogiavõtted.
<http://ylokool.com/artiklid/demagoogia-ja-demagoogiavotted/> (külastatud 29 märts 2016)

LISAD

Lisa 1. Demagoogiavõtete kodeerimissüsteem

Demagoogiavõte	Personaliseeritus
Kood	PERS
Definitsioon	Repliigid on isikustatud, räägitakse pigem endast, kui faktidest, asjaoludest, viidatakse oma teenetele, saavutustele, samuti isikliku suhtumise esiletõstmine, samuti enesekriitika vältimaks vastase sisulist analüüsi, tuuakse esile isikliku tähelepanu ja suhtumist

Demagoogiavõte	Ülelihtsustamine
Kood	LIHT
Definitsioon	Lihtsate lahenduste esitamine väga keeruliste probleemidele, kahe valiku andmine, millest üks on nonsens. Samuti üldiste lahenduste pakkumine, ilma selge kursita.

Demagoogiavõte	Emotsioonidele rõhumine
Kood	EMOTS
Definitsioon	Emotsionaalsete (eriti negatiivsete) seoste loomine, hirmudele mängimine, tundelised üleskutsed, vastase kasu rõhutamine, mälestustele rõhumine, ebavõrdse kohtlemise esile tõstmine

Demagoogiavõtte	Moonutatud argumentatsioon
Kood	ARGUMENT
Definitsioon	Probleemi pikk selgitus, lahendust toomata, toetatakse (tihti kohatutele) autoriteetidele, selgele mõistusele rõhumine, väidete tõestus hooletult üles ehitatud ning/või pole kohane, küsitakse kinnitust kohalolijatelt

Demagoogiavõtte	Ad-Hominem argumentatsioon
Kood	AD-HOM
Definitsioon	Vastase argumendi ignoreerimine ning omapoolse argumendi ülesehitamine vastapoole ründamisele, naeruvääristamisele jms, samuti vastase patuoinaks tembeldamine ning vastase mõttele hinnangu andmine

Demagoogiavõtte	Anti-Intellektualism
Kood	ANTI
Definitsioon	Gruppide vastandamine, eriti näiteks madalam klassi kõrgema klassi vastu, samuti rassilised vastandumised ning üldine meie vs nemad apellatsioon, lihtrahvalikkus ning enamikule rõhutamine

Demagoogiavõtte	Poliitilisele hiilgusele mängimine
Kood	HIILGUS
Definitsioon	Mängitakse meelelahutusele, sümbolitele, paatosele, kõige hiilgava kasutamine oma argumentatsioonis, mis on kuulajale meelthlutav ja ligitõmbav, kuid olemuselt püüab ära hoida ratsionaalset hinnangut viimase poolt, suurte umbmääraste sõnade kasutamine, nt rahu, demokraatia